

Васильєв В. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
докторант кафедри цивільного права № 2
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

МЕТА І СПОСОБИ ОБМЕЖЕННЯ ДОГОВІРНОГО САМОРЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Анотація. Статтю присвячено розгляду сутності обмежень договірної саморегулювання цивільних відносин, їх мети і способів її досягнення. Автор визначає, що юридичні можливості договірної саморегулювання цивільних відносин визначаються обсягом свободи договору. При цьому, на переконання автора, така свобода являє собою забезпечену законом можливість суб'єктів цивільного права задовольняти свої потреби та інтереси шляхом досягнення домовленостей, спрямованих на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, що не порушує суб'єктивних цивільних прав інших осіб. А у більш широкому розумінні свобода договору є забезпеченою законом можливістю суб'єктів цивільного права використовувати договір як інструмент регулювання відносин, що складаються між такими суб'єктами.

Сформовано висновок, що обмеження свободи договору необхідно розглядати у двох ракурсах: 1) установлення меж свободи договору законом і в такий спосіб обмеження обсягу цієї свободи; 2) подальше звуження такої свободи шляхом установлення на рівні закону юридичних моделей індивідуального обмеження свободи договору, а тому і договірної саморегулювання у конкретних правовідносинах за конкретних обставин унаслідок конкретних юридичних фактів або безпосереднє обмеження такої свободи положеннями актів цивільного законодавства.

Проаналізовано окремі нормативні обмеження свободи договору, пов'язані із заборонами та зобов'язаннями укладення договорів, установленням вимог щодо нотаріального посвідчення договору. Також автор аналізує окремі індивідуальні обмеження свободи договору, зокрема такі, як конструкція договору приєднання, укладення договору за рішенням суду тощо.

Обґрунтовано, що обмеження свободи договору можуть здійснюватися не лише шляхом використання таких правових засобів, як позитивні зобов'язання та заборони, а й за допомогою дозволів, які надають можливість суб'єктам цивільного права обмежувати свободу договору в регулятивних цивільних правовідносинах. Це зумовлюється метою відповідних обмежень, яка може полягати як в охороні інтересів окремих осіб, суспільства або держави, так і у забезпеченні задоволення інтересів учасників цивільних правовідносин, що пов'язується з необхідністю надання їм можливості встановлювати відповідні обмеження за допомогою конструкцій, що здатні забезпечити такі інтереси, прикладом чому виступає, зокрема договір приєднання.

Ключові слова: договір, свобода договору, саморегулювання, договірне саморегулювання, обмеження.

Постановка проблеми. Саморегулювання цивільних відносин за допомогою договору нині виступає найбільш гнучкою й адаптивною формою упорядкування приватноправових зв'язків, що складаються між суб'єктами цивільного права. Це зумовлюється переважно властивостями договору як ефективного інструменту правового регулювання суспільних відносин. Окрім того, свобода договору визначена як одна із загальних засад сучасного цивільного права (пункт 3 частини першої статті 3 ЦК України) [1, ст. 3].

Поряд із цим, як і будь-яка міра можливої поведінки особи, правова свобода характеризується певними межами, окресленими, зокрема, положеннями об'єктивного цивільного права як регулятора суспільних відносин. Окрім того, адаптивність механізму цивільно-правового регулювання суспільних відносин і його зумовленість множинністю можливих варіантів поведінки учасників цивільних правовідносин визначає в окремих випадках необхідність обмеження договірної саморегулювання. Однак, незважаючи на поширення договору як інструменту упорядкування цивільних відносин, феномен обмеження договірної саморегулювання цивільних правовідносин нині залишився майже недослідженим на рівні спеціальних наукових досліджень, що виступає перешкодою для комплексного теоретичного розуміння однієї з визначальних засад цивільного права. Тим більше що ця проблема безпосередньо пов'язується з прикладними аспектами нормативно-правового регулювання цивільних відносин, а також застосуванням відповідних положень чинного цивільного законодавства України в умовах практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні аспекти договірної саморегулювання цивільних відносин ставали предметом розгляду таких учених-правників, як: Ю.Б. Алексашина, В.І. Борисова, Б. Віндшейд, О.М. Гончаренко, Г. Дербург, Д.А. Євдокимов, М.Ф. Казанцев, Л.А. Корунчак, В.В. Кочин, Н.С. Кузнецова, О.В. Левада, Н.Г. Лукова, Р.А. Майданик, В.Я. Погребняк, О.В. Розгон, С.М. Січко, І.В. Спасибо-Фатєєва, Д.С. Спесівцев, В.Л. Яроцький та ін.

Мета статті полягає у визначенні правової природи обмеження договірної саморегулювання цивільних правовідносин, що проявляється в обмеженні свободи договору, а також у встановленні мети і способів відповідних обмежень.

Основний матеріал дослідження. Сутність свободи договору, у якій знаходить відображення обсяг правових можливостей суб'єктів цивільного права щодо договірної саморегулювання цивільних відносин, визначається правовою природою двох відповідних елементів, зокрема правової свободи і договору.

Як зазначається у сучасній юридичній літературі, свобода громадянина у своїй основі являє собою визнану або надану законом можливість користуватися і розпоряджатися тим чи іншим соціальним благом, цінністю, задовольняти інтерес або життєву потребу так, щоб це не порушувало права інших людей [2, с. 46]. Своєю чергою, сутність цивільно-правового договору досить чітко розкрита у частині першій статті 626 ЦК України, яка визначає такий договір як домовленість двох або більше сторін, спрямовану на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [1, ст. 626].

З окресленого слідує, що свобода договору у суб'єктивному розумінні являє собою забезпечену законом можливість суб'єктів цивільного права задовольняти свої потреби та інтереси шляхом досягнення домовленостей, спрямованих на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, що не порушує суб'єктивних цивільних прав інших осіб, а у більш широкому розумінні – забезпечену законом можливість суб'єктів цивільного права використовувати договір як інструмент регулювання відносин, які складаються між такими суб'єктами, що не порушує суб'єктивних цивільних прав інших осіб.

Конкретний зміст свободи договору визначається статтями 6 та 627 ЦК України і включає можливість суб'єктів бути вільними в укладенні договору (частина перша статті 627 ЦК України) [1, ст. 627], що пов'язується з укладенням договору на засадах свободної волі [3, с. 53], без застосування примусу [4, с. 543]. Також свобода договору визначає можливість вибирати контрагентів, можливість визначати умови договору (частина перша статті 627 ЦК України), можливість суб'єктів цивільного права укладати договори, що не передбачені актами цивільного законодавства України (частина перша статті 6 ЦК України), можливість урегулювати договором, який передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, які не врегульовані такими актами (частина друга статті 6 ЦК України), можливість сторін відступити від положень актів цивільного законодавства України, якщо інше не встановлено відповідними положеннями (частина третя статті 6 ЦК України) [1, ст. 627].

Водночас необхідно звернути увагу на те, що пропонувані сучасними вченими визначення правової свободи, як правило, містять посилання на межі такої свободи як однієї з її характеристик.

Із цього приводу Є.О. Мічурін розглядає обмеження як обставини, що ускладнюють здійснення суб'єктивних цивільних прав [5, с. 153]. Проте досить комплексно визначає обмеження О.В. Розгон. На переконання вченої, вони являють собою зовнішній вплив на суб'єктивне цивільне право (*а в контексті предмету нашого розгляду – на свободу*). – курсив наш. В. В.) конкретної особи, що відображається на відповідних правовідносинах з її участю, тягне за собою стиснення, зменшення можливостей здійснення такою особою своїх правових можливостей і втілюється у конкретних приписах здійснити певні дії або утриматися від певних дій [6, с. 93–94].

Ураховуючи зазначене, обмеження у цивільному праві незалежно від того, чи стосуються вони правових свобод, суб'єктивних цивільних прав, цивільної оборотоздатності об'єктів або інших явищ, необхідно розглядати не лише як категорію правової статистики, а й як категорію динаміки. Це наглядно демонструється її співвідношенням із категорією «межі». Адже будь-яке обмеження за своєю правовою природою спрямову-

ється на встановлення меж. Звідси слідує, що межі, зокрема свободи договору, пов'язуються з певним юридичним станом, який виникає внаслідок обмеження та існує протягом певного часу. У такому розумінні стан, зокрема стан обмеженості, як зазначає Д.С. Спесівцев, характеризує статику правової реальності [7, с. 90].

Ми звикли говорити про іпотеку або про похідні речові права, зокрема такі, як оренда, суперфіції тощо, які називаються в літературі сервітутними, як про обмеження права власності [8, с. 205–206]. Адже внаслідок виникнення таких прав правоможності власника обмежуються порівняно з базовою моделлю права власності, яке надає йому можливість володіти, користуватися та розпоряджатися об'єктом. При цьому відповідні обмеження можуть стосуватися як права власності у цілому, так і окремих його правоможностей [9, с. 98].

Однак слід зважати на те, що за такого підходу обмеження розуміються, зокрема, у локальному аспекті, тобто відносно конкретної ситуації. При цьому у такому разі йдеться переважно про тимчасові обмеження, тобто такі, що встановлюються на певний відносно короткий проміжок часу.

Водночас якщо вийти за межі такого звуженого сприйняття обмежень, яке базується на запроваджених законом моделях і конкретних юридичних фактах, тобто на можливості обмежень, що визначені законом, і їх здійснення у конкретній ситуації внаслідок відповідних юридичних фактів, до розуміння обмежень, як інструментів правового регулювання, що використовуються у ході функціонування механізму упорядкування цивільних відносин, ми отримаємо таке положення: «закон – інструмент». Це дає змогу більш широко поглянути на феномен обмеження свободи договору на рівні закону.

Адже що являє собою система цивільно-правових договорів, відображена на рівні положень об'єктивного цивільного права у конкретний історичний період? Очевидно, що це результат еволюції суспільних відносин і водночас відображення характеру договірних відносин, що склалися у суспільстві.

У контексті окресленого слід зазначити про основну закономірність взаємозв'язку об'єктивного цивільного права і суспільства, яка проявляється у тому, що, як правило, право впорядковує суспільні відносини, які вже склалися у суспільстві. Це ж визначає і специфіку об'єктивного цивільного права як інструменту обмежень свободи договору у розумінні звуження її меж.

Зокрема, слідуючи окресленій вище логіці, договір від самого початку розвитку суспільства виник як інструмент упорядкування суспільних відносин, що походить від самого суспільства. Це означає, що свобода договору як можливість договірного регулювання практично будь-яких відносин і у будь-якій спосіб була притаманна договору як регулятору суспільних зв'язків від самого початку його виникнення. Хоча при цьому такій свободі були властиві і межі, які визначалися первісними нормами поведінки, зокрема табу, звичаєм тощо, які склалися у суспільстві.

Поряд із цим виникнення держави і початок процесу централізованого регулювання, зокрема цивільних відносин, ознаменувалися більш комплексним упорядкуванням суспільних зв'язків, у тому числі шляхом санкціонування загальноприйнятих моделей поведінки і надання їм нормативного характеру. Адже, як зазначає О.С. Стаценко, норми права регулюють

суспільні відносини шляхом сприяння формуванню нових, закріплення вже існуючих або висвітлення віджилих відносин [10, с. 107]. У зв'язку із цим і свобода договору одержала формалізацію, зокрема на рівні принципу цивільного права, у тому числі шляхом чіткого окреслення меж відповідної свободи. Таким чином, закон окреслив межі відповідної свободи і, зокрема, звужив їх, визначивши цивільні відносини або окремі їх аспекти, що не можуть бути змінені договором. Правова природа свободи договору у цьому ключі чітко окреслена Ж.В. Завальною, яка зазначає, що така свобода являє собою міру обмежень, яка встановлюється нормами [11, с. 147].

Ураховуючи зазначене, обмеження свободи договору необхідно розглядати у двох ракурсах: 1) установлення меж свободи договору законом і в такий спосіб обмеження обсягу цієї свободи; 2) подальше звуження такої свободи шляхом установлення на рівні закону юридичних моделей індивідуального обмеження свободи договору, а тому і договірному саморегулюванню у конкретних правовідносинах за конкретних обставин унаслідок конкретних юридичних фактів або безпосереднє обмеження такої свободи положеннями актів цивільного законодавства.

При цьому слід зважати, що відповідні обмеження можуть мати загальний характер, зокрема бути розрахованими на певну групу осіб чи ситуацій, або ж мати індивідуальний характер і стосуватися конкретної особи [12, с. 198–199]. Перший різновид обмежень, як правило, запроваджується законом або іншим нормативно-правовим актом, тоді як другий – актами індивідуальної дії, зокрема актами саморегулювання, рішенням суду тощо.

Ураховуючи викладене вище, цілком закономірно постає питання мети обмеження договірному саморегулюванню цивільних відносин. Із цього приводу Д.А. Євдокимов прямо зазначає, що обмеження свободи договору, як правило, запроваджуються в інтересах суспільства, економічно слабшої сторони договору або кредитора [13, с. 53]. При цьому Є.О. Мічурін і А.М. Денисова вказують, що інститут обмежень покликаний охороняти права та інтереси фізичних осіб [14, с. 117; 15, с. 54], а у більш широкому розумінні – суб'єктів цивільного права.

Однак підтвердити або спростувати цю тезу дасть змогу більш ретельний розгляд конкретних способів обмеження свободи договору, які слід розглядати в контексті їх поділу на нормативні та індивідуальні.

Прикладом нормативного обмеження свободи договору виступає встановлена частиною другою статті 829 ЦК України заборона юридичній особі, яка здійснює підприємницьку діяльність, передавати річ у безоплатне користування особі, яка є її засновником, учасником, керівником, членом її органу управління або контролю [1, ст. 829]. Фактично ця заборона унеможливує використання договору позички окресленим суб'єктом складом осіб. На переконання О.В. Ночовкіної, така заборона виступає запобіжним заходом у разі впливу засновників, учасників чи інших з указаних осіб на порядок формування волі юридичної особи [16, с. 78]. Тобто у силу існування конфлікту інтересів між юридичною особою, основною метою якої є здійснення підприємницької діяльності, а також відповідними суб'єктами, які прагнуть отримати відповідне майно у безоплатне користування, закон забезпечує інтереси юридичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності і створює умови для належного виконання нею своїх функцій.

Також прикладом обмеження договірному саморегулюванню цивільних відносин виступає частина третя статті 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність», якою чітко визначено механізми інвестування та фінансування будівництва об'єктів житлового будівництва, які передбачають здійснення такої діяльності через фонди фінансування будівництва, фонди операцій із нерухомістю, інститути спільного інвестування, а також шляхом емісії цільових корпоративних облігацій [17, ст. 4]. Із цього обмеження слідує й обмеження видів договорів, що можуть оформляти відповідні відносини. І хоча, як справедливо зазначає Д.С. Спесівцев, унеможливити використання альтернативних юридичних схем інвестування можна лише під загрозою нікчемності відповідних правочинів [18, с. 179], очевидно, що наслідком установленого зазначеною нормою обмеження є, зокрема, звуження кола договірних конструкцій, які можна було б використати для оформлення відповідних відносин. Водночас причиною цього виступає прагнення законодавця забезпечити інтереси інвесторів шляхом унеможливлення використання сумнівних і при цьому ризикових моделей інвестування.

Також бажанням забезпечити інтереси учасників правовідносин і усунути певні ризики майнового характеру для них можна пояснити обмеження щодо форми окремих договорів. Хоча нотаріальне посвідчення не є формою договору, а виступає додатковою вимогою до письмової форми, однак обов'язковість його здійснення як умови чинності правочину обмежує свободу договору в частині можливості суб'єктів цивільного права вибирати форму договору.

Ще одним прикладом обмеження договірному саморегулюванню цивільних відносин виступає частина третя статті 604 ЦК України, яка забороняє новацію щодо зобов'язань про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю та про сплату аліментів [1, ст. 604], що пов'язується із забезпеченням інтересів потерпілого.

Таким чином, нормативні обмеження договірному саморегулюванню цивільних відносин, установлені імперативними нормами цивільного права, повністю відповідають меті цих норм, яка полягає переважно у забезпеченні прав і законних інтересів суб'єктів цивільного права, зокрема потенційних або реальних учасників цивільних правовідносин та/або прав і законних інтересів суспільства чи держави.

Що ж стосується індивідуальних обмежень, то, як обґрунтовано зазначає Д.А. Євдокимов, обмеження свободи договору під час визначення його умов виникають, зокрема, у процесі укладення типових договорів, а також договору приєднання [13, с. 55]. Із цього приводу Ю.Б. Алексашина цілком обґрунтовано вказує на те, що конструкція договору приєднання ґрунтується на фактичному обмеженні свободи у виборі умов договору, що впливає зі співвідношення економічних, організаційних, фінансових та інших характеристик сторін [19, с. 73]. На нашу думку, обмеження свободи договору шляхом застосування конструкції договору приєднання може пов'язуватись як з регулятивними, так і з охоронними цілями. Регулятивна цінність такої конструкції полягає у її зручності, зокрема коли суб'єкт цивільного права, який здійснює передачу речей у власність або у користування, виконання робіт чи надання послуг, здійснює таку діяльність як професійний суб'єкт і при цьому на підставі публічного договору. У такому разі за наявності попиту на відповідні

блага відсутня потреба узгоджувати умови договору та йти на поступки потенційному контрагенту, особливо якщо особа, яка здійснює вказану діяльність, займає монопольне становище на ринку.

Охоронна спрямованість використання конструкції договору приєднання полягає у забезпеченні справедливості для всіх потенційних споживачів відповідних благ, які отримуватимуть їх на однакових умовах. Окрім того, закладені у такий договір умови, як правило, мінімізують ризики для особи, яка пропонує його укладення.

Також до аномальних проявів у цивільному праві слід віднести так званий обов'язковий або легітарний договір, як приклад якого в літературі наводиться договір соціального житлового найму, укладення котрого становить обов'язок власника відповідного житла по відношенню до особи, яка одержала житловий ордер на відповідне майно [20, с. 124]. Сама необхідність укладення договору обмежує свободу власника нерухомості щодо вільного вступу у договірні відносини. При цьому таке обмеження спрямовується переважно на забезпечення прав користувача приміщенням.

Цю ж мету переслідує і так званий судовий порядок укладення договору [21, с. 10], який не отримав поширення у контексті положень чинного цивільного законодавства України, проте визначений статтею 187 Господарського кодексу України [22, ст. 187], яка поширюється на майнові відносини, що складаються між юридично рівними суб'єктами за умови певного їхнього правового статусу, пов'язаного зі здійсненням господарської діяльності.

Окрім того, індивідуальним обмеженням свободи договору виступає обов'язок іпотекодавця отримувати згоду іпотекодержателя, зокрема під час укладення договорів щодо відчуження предмету іпотеки (абзац 4 частини третьої статті 9 Закону України «Про іпотеку») [23, ст. 9]. Без цієї згоди іпотекодавець не може реалізувати свою свободу щодо укладення договору.

Наведені вище випадки є лише незначною частиною з-поміж комплексної системи обмежень, які тією чи іншою мірою звужують свободу суб'єктів цивільного права щодо укладення договору. Проте вони дають змогу сформулювати важливі для науки цивільного права і практики правозастосування висновки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз дає змогу стверджувати, що обмеження свободи договору необхідно розглядати у двох ракурсах: 1) установлення меж свободи договору законом і в такий спосіб обмеження обсягу цієї свободи; 2) подальше звуження такої свободи шляхом установлення на рівні закону юридичних моделей індивідуального обмеження свободи договору, а тому і договірної саморегуляції у конкретних правовідносинах за конкретних обставин унаслідок конкретних юридичних фактів або безпосереднє обмеження такої свободи положеннями актів цивільного законодавства.

Окреслене вище показує, що обмеження свободи договору можуть здійснюватися не лише шляхом використання таких правових засобів, як позитивні зобов'язання та заборони, а й за допомогою дозволів, які надають можливість суб'єктам цивільного права обмежувати свободу договору в регулятивних цивільних правовідносинах. Це зумовлюється метою відповідних обмежень, яка може полягати як в охороні інтересів окремих осіб, суспільства або держави,

так і у забезпеченні задоволення інтересів учасників цивільних правовідносин, що пов'язується з необхідністю надання їм можливості встановлювати відповідні обмеження за допомогою конструкцій, що здатні забезпечити такі інтереси, прикладом чому виступає, зокрема, договір приєднання.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356 (зі змінами).
2. Лаба О.В. Формування сучасних підходів до проблеми прав і свобод людини. *Часопис Київського університету права*. 2008. № 4. С. 42–46.
3. Гольцов В.Б. О понятии договора в гражданском праве. *Известия высших учебных заведений. Правоведение*. 2005. № 4. С. 46–55.
4. Лукова Н.Г. До питання про свободу договору. *Вісник Донецького національного університету. Серія В: економіка і право*. 2007. Вип. 1. С. 542–547.
5. Мічурін Є.О. Обмеження майнових прав фізичних осіб : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2009. 469 с.
6. Розгон О.В. Межі та обмеження права власності : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005. 225 с.
7. Спесівцев Д.С. Юридичні факти-стани в цивільному праві України: проблемні аспекти наукової концепції. *Юридичний вісник*. 2019. № 3. С. 42–48.
8. Безсмертна Н.В. Межі здійснення права приватної власності. *Наукові записки НаУКМА*. 2001. Т. 19. Спец. вип. Ч. 1. С. 204–208.
9. Кізлов С. Обмеження права власності в суспільних інтересах. *Юридичний вісник*. 2018. № 4. С. 95–99.
10. Стащенко О.С. До питання про природу соціального механізму дії права. *Держава і право*. 2009. Вип. 46. С. 106–111.
11. Завальна Ж. Свобода договору: окремі теоретичні аспекти. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 12. С. 144–147.
12. Левада О.В. Класифікація правових обмежень як засобів регулювання суспільних відносин. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 138. С. 194–201.
13. Євдокимов Д. Свобода договору та її обмеження в цивільному праві України. *Юридичний журнал*. 2008. № 5(71). С. 52–55.
14. Мічурін Є. Місце обмежень майнових прав фізичних осіб у системі цивільного права України. *Право України*. 2007. № 10. С. 114–117.
15. Денисова А.М. Правові обмеження: поняття, види, функції. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 51–55.
16. Ночовкіна О.В. Договір позички за цивільним кодексом України : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 212 с.
17. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 № 1560-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. Ст. 646 (зі змінами).
18. Спесівцев Д.С. Фонд фінансування будівництва: основні проблеми охорони й захисту прав та інтересів довіритель. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Серія «Політологія. Соціологія. Право». 2021. № 1 49). С. 176–181.
19. Алексашина Ю. Види цивільно-правових договорів як регуляторів цивільних правовідносин. *Юридична Україна*. 2012. № 12. С. 68–74.
20. Шишка Р.Б. Характеристика договорів. *Юридичний вісник*. 2013. № 4(29). С. 121–127.
21. Бервено С. Цивільно-правова характеристика укладення договору. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 4. С. 10–13.
22. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144 (зі змінами).
23. Про іпотеку : Закон України від 05.06.2003 № 898-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 38. Ст. 313 (зі змінами).

Vasyliiev V. Purpose and means to limit contractual self-regulation of civil relationships

Summary. The article deals with the essence of limitations of contractual self-regulation of civil relationships as well as with the purpose and means of such limitations. The author defines that juridical possibilities of contractual self-regulation of civil relationships are determined by the volume of contractual freedom. At the same time author considers such a freedom as guaranteed by the law possibility of a person to satisfy his needs or interests by agreements purposes the establishment, change of deprivation of civil rights or duties that does not violate subjective rights of other persons. In a broad sense contractual freedom is guaranteed by the law possibility of persons to use contract as an instrument of regulation of relationships that arose with their participation.

It is concluded that limitation of contractual freedom has two forms: 1) statement of borders for contractual freedom by the law and in such way limitation the volume of it; 2) further limitation of contractual freedom by establishing the juridical models of personal limitation of freedom of contract by legislative provisions and in this way limitation of contractual self-regulation in concrete legal relationships in concrete

circumstances by concrete juridical facts or limitation of such a freedom directly by legislative provisions.

Certain normative means of limitations of the contractual freedom related to restrictions and obligations to conclude the contract as well as notarization of a contract are analyzed in the article. Also the author considers individual limitations of contractual freedom particular such as construct of adhesion contract, concluding the contract by judgment etc.

It is substantiated that limitation of contractual freedom can be provided not only by using such juridical means as positive obligations and restrictions but also by such means as permissions that allows the subjects of civil law to restrict contractual freedom in regulatory civil relationships. The matter is in the purpose of such restrictions. It can be as the guarantees for ensuring the interests of separate persons, society or the state, as necessity to ensure the satisfaction of the interests of civil relationships participators that related to necessity to empowering them for creation the constructs that can satisfy such interests (for example the construct of adhesion contract).

Key words: agreement, contractual freedom, self-regulation, contractual self-regulation, limitation.